

MARKAZIY OSIYO'DA XATTOTLIK SAN'ATI**Karimova Dilafruz***IV Andijon akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu mavzuda Markaziy Osiyo hududida xattotlik san'atining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari yoritiladi. Xususan, islom madaniyatining kirib kelishi bilan arab yozuvi asosida husnixat san'ati taraqqiy etgani, turli yozuv uslublari — nasx, suls va nastaliqning keng qo'llanilgani ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Temuriylar davrida xattotlik san'ati yuksak darajaga ko'tarilib, kitobat va qo'lyozma bezagi rivoj topgani ta'kidlanadi. Bu davrda ijod qilgan mashhur xattotlar, jumladan, Mir Ali Tabrizi va boshqa ustalarning hissasi alohida ahamiyat kasb etadi. Mavzuda xattotlikning nafaqat yozuv vositasi, balki san'at turi sifatida jamiyat madaniy hayotidagi o'rni ham tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *xattotlik, san'at, davr, ijod, yozuv, vosita, nusxa.*

Аннотация: *В данной теме рассматриваются этапы формирования и развития искусства каллиграфии на территории Центральной Азии. В частности, анализируется развитие искусства красивого письма на основе арабской письменности с приходом исламской культуры, а также широкое применение различных стилей письма — насх, сулс и насталик. Также подчеркивается, что в эпоху Темуридов искусство каллиграфии достигло высокого уровня, развивались книжное дело и оформление рукописей. Особое значение имеет вклад известных каллиграфов того времени, включая Мир Али Табризи и других мастеров. В теме также анализируется роль каллиграфии не только как средства письма, но и как вида искусства в культурной жизни общества.*

Ключевые слова: *каллиграфия, искусство, эпоха, творчество, письмо, средство, рукопись*

Abstract: *This topic explores the stages of formation and development of calligraphy art in the territory of Central Asia. In particular, it examines how the art of beautiful writing developed based on Arabic script with the arrival of Islamic culture, as well as the widespread use of various writing styles such as Naskh, Thuluth, and Nastaliq. It is also emphasized that during the Timurid period,*

calligraphy reached a high level, with significant development in bookmaking and manuscript decoration. The contribution of famous calligraphers of that time, including Mir Ali Tabrizi, is of particular importance. The topic also analyzes the role of calligraphy not only as a writing tool but also as an art form in the cultural life of society.

Key words: *calligraphy, art, period, creativity, writing, tool, manuscript.*

Markaziy Osiyo hududi qadimdan ilm-fan, madaniyat va san'at markazlaridan biri bo'lib kelgan. Ushbu hududda shakllangan boy madaniy meros tarkibida xattotlik san'ati alohida o'rin egallaydi. Xattotlik nafaqat yozuvni chiroyli ifodalash vositasi, balki estetik tafakkur, ma'naviy qadriyatlar va san'atning muhim ko'rinishlaridan biri sifatida rivoj topgan. Ayniqsa, islom madaniyatining kirib kelishi bilan arab yozuvi keng tarqalib, husnixat san'ati yangi bosqichga ko'tarildi.

Markaziy Osiyoda xattotlik san'ati tarixiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlandi. Turli davrlarda siyosiy, diniy va madaniy omillar uning shakllanishi va takomillashuviga katta ta'sir ko'rsatdi. Arab yozuvi asosida yaratilgan nasx, suls va nastaliq kabi yozuv uslublari nafaqat diniy matnlarni ko'chirishda, balki ilmiy va badiiy asarlarni bezashda ham keng qo'llanildi. Bu esa xattotlikni oddiy yozuvdan san'at darajasiga ko'tardi.

Ayniqsa, Temuriylar davrida xattotlik san'ati o'zining eng yuksak cho'qqisiga erishdi. Bu davrda kitobat san'ati, qo'lyozma tayyorlash va ularni bezash an'analari rivojlanib, saroy va madrasalarda xattotlikka katta e'tibor qaratildi. Mashhur mutafakkir va adib Alisher Navoiy davrida ilm-fan va san'atning rivoji xattotlikning ham yuksalishiga xizmat qildi. Shu bilan birga, Mir Ali Tabrizi kabi yetuk xattotlar tomonidan yaratilgan uslublar keyingi avlodlar uchun muhim maktab vazifasini o'tadi.

Markaziy Osiyoda xattotlik san'ati faqat diniy yoki rasmiy yozuvlar bilan cheklanib qolmagan. U me'morchilik bezaklarida, devor yozuvlarida, kitob muqovalarida va turli amaliy san'at namunalari tarkibida ham keng qo'llanilgan. Bu esa xattotlikning jamiyat madaniy hayotidagi o'rni naqadar muhim ekanini ko'rsatadi.

Bugungi kunda ham xattotlik san'ati o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, u milliy merosning ajralmas qismi sifatida qadrlanadi va zamonaviy dizayn hamda san'at yo'nalishlarida yangi shakllarda rivojlanishda davom etmoqda.

Birinchi navbatda, Ibn Muqla nomi bilan bog'liq nazariy meros alohida ahamiyatga ega. U bevosita kitob shaklida ko'plab asarlar yozib qoldirmagan bo'lsa-da, uning xattotlikka oid qarashlari va qoidalari keyingi manbalarda keng yoritilgan. Ibn Muqla arab yozuvida harflarning proporsional tizimini ishlab chiqib, ularni geometrik shakllar asosida tartibga soldi. Uning nazariyasiga ko'ra, har bir harf ma'lum o'lchov va nisbatga ega bo'lishi kerak[1]. Bu yondashuv xattotlikni tasodifiy yozuvdan ilmiy asoslangan san'at darajasiga ko'tardi. Tadqiqotchilar uning merosini xattotlikdagi "qonunlashtirish jarayoni" sifatida baholaydilar.

Ikkinchi muhim manba sifatida Ibn al-Bawwab ijodiga oid qo'lyozmalar va tarixiy asarlar e'tiborga loyiq. U Ibn Muqla tomonidan yaratilgan nazariy tizimni amaliyotda mukammallashtirdi. Ayniqsa, uning Qur'on nusxalarini ko'chirishdagi uslubi xattotlik san'atining eng yuqori namunalaridan biri hisoblanadi. Ibn al-Bawwab yozuvni yanada nafis, ravon va estetik jihatdan mukammal qilishga erishgan. Ilmiy adabiyotlarda uning ishlari "amaliy xattotlik maktabi"[2]ning yorqin namunasi sifatida tahlil qilinadi.

Uchinchi muhim yo'nalish Mir Ali Tabrizi bilan bog'liq bo'lib, u nastaliq yozuvining asoschisi sifatida mashhur. Uning ijodi haqida yozilgan asarlarda nastaliq yozuvining shakllanish jarayoni, uning estetik xususiyatlari va boshqa yozuv turlaridan farqi batafsil yoritiladi. Nastaliq yozuvi ayniqsa badiiy asarlar, she'riy matnlar uchun juda mos kelgani sababli tezda keng tarqalgan[3]. Tadqiqotchilar Mir Ali Tabriziy ijodini xattotlik san'atining badiiylik darajasi eng yuqori bosqichga chiqqan davr bilan bog'laydilar.

To'rtinchi muhim manbalar guruhi Alisher Navoiy davriga oid tarixiy va adabiy asarlardir. Bu davrda yaratilgan "majmua", "devon" va boshqa qo'lyozma asarlar xattotlik san'atining amaliy namunalari sifatida katta ahamiyatga ega[4]. Navoiy davrida kitobat san'ati rivojlanib, qo'lyozmalar nafaqat mazmunan, balki tashqi ko'rinishi jihatidan ham mukammal darajada bezatilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu davr xattotlik san'atining Markaziy Osiyoda eng gullab-yashnagan bosqichlaridan biri hisoblanadi.

Markaziy Osiyoda xattotlik san'ati uzoq tarixiy jarayon davomida shakllanib, yuksak darajada rivojlangan madaniy meros hisoblanadi. Islom madaniyatining kirib kelishi bilan arab yozuvi asosida husnixat san'ati taraqqiy etib, turli yozuv uslublari — nasx, suls va nastaliq keng qo'llanila boshladi. Bu jarayon xattotlikni oddiy yozuv vositasidan yuqori darajadagi san'at turiga aylantirdi.

Xattotlik san'atining nazariy asoslari Ibn Muqla tomonidan ishlab chiqilgan bo'lsa, uning amaliy jihatdan mukammallashuvi Ibn al-Bawwab faoliyati bilan bog'liqdir. Nastaliq yozuvining yaratilishi esa Mir Ali Tabrizi nomi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu uslub xattotlik san'atining badiiy imkoniyatlarini yanada kengaytirdi.

Ayniqsa, Temuriylar davrida xattotlik san'ati o'zining eng yuqori bosqichiga ko'tarilib, kitobat va qo'lyozma bezagi san'ati rivojlandi. Bu davrda Alisher Navoiy kabi buyuk siymolar ijodi va homiyligi ostida ilm-fan va san'at ravnaq topdi. Umuman olganda, xattotlik san'ati Markaziy Osiyo xalqlarining boy madaniy merosi sifatida bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda va zamonaviy san'at hamda dizayn sohalarida yangi shakllarda rivojlanishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibn Muqla. Xattotlik nazariyasiga oid qarashlar va ilmiy meros.
2. Ibn al-Bawwab. Qur'on qo'lyozmalari va husnixat san'ati.
3. Mir Ali Tabrizi. Nastaliq yozuvi va uning rivoji.
4. Alisher Navoiy. Asarlari va Temuriylar davri madaniyati.
5. Маншуров, Ш. Т., Утабов, У. А., & Абдуганиева, Ю. Ш. (2023). Отработка данный температуры на с++ и сохранит в файле. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 730-740.
6. Маншуров, Ш. Т., & Абдуганиева, Ю. Ш. (2024). Новейшие технологии интернета связи: от 5G к будущим стандартам передачи данных. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(3), 315-328.
7. Shakhbidinovna, A. Y. (2022). Automation of technological processes. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 3(12), 130-131.

8. Абдуганиева, Ю. Ш. (2023). Автоматизация процессов флотации. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(3), 1097-1105.
9. Abdurahmanova, S. B. K. (2023). Basics of composition of the corpus of lacunar units in uzbek dialects. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(6), 1150-1153.
10. Abdurahmanova, S. B. Q. (2026). O 'ZBEK TILIDA YARATILGAN KORPUSLAR TAVSIFI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 6(2), 10-15.
11. ABDURAHMANOVA, S. (2024). SHEVALAR KORPUSINI YARATISHNING NAZARIY ASOSLARI (O 'ZBEK KORPUS LINGVISTIKASINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI). «ACTA NUUZ», 1(1.10. 1), 273-275.
12. Abdurahmonova, S. S. (2022). FACTORS FOR FORMATION OF PEDAGOGICAL CULTURE OF PRESCHOOL EDUCATIONAL TEACHERS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 170-173.
13. BAKHTIYOROVNA, S. D. (2026). INDIVIDUALIZING INDEPENDENT LEARNING WITH THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. *Shokh Articles Library*, 1(1).
14. Baxtiyorovna, S. D. (2025). OLIY TA'LIMDA MULTIMEDIYANI QO'LLASH TAJRIBASI. ZAMONAVIY TA'LIMDA FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR, 3(10), 283-286.
15. Bakhtiyorovna, S. D. (2025). THE IMPORTANCE OF MULTIMEDIA IN ORGANIZING STUDENTS' INDEPENDENT WORK. *INTERNATIONAL JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH IN EDUCATION, TECHNOLOGY AND MANAGEMENT*, 4(3), 153-161.
16. Sulaymanova, D. B. (2024). Texnika yo'nalishlarida dasturlashning kasbiy afzalliklari. *Zamonaviy ta'limda fan va innovatsion tadqiqotlar jurnali*, 203-211.
17. Sulaymanova, D., Abduganieva, Y., & Miratov, Z. (2023). Modeling roll contact curves of a squeezing machine. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 443, p. 03006). EDP Sciences.

18. Vakhobova, M. (2022). Main principles of ICT-assisted language learning and teaching. Архив научных исследований, 4(1).
19. Vakhobova, M. A. (2022). INNOVATIVE METHODS OF THE DISTANCE LEARNING PROCESS IN MODERN UNIVERSITIES. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(5-2), 641-645.
20. Vakhobova, M. (2022). The Richness of the English Language. Архив научных исследований, 4(1).
21. Vakhobova, M. (2022). INNOVATIONS IN EDUCATION AS A NECESSARY CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF UNIVERSITY STUDENTS. Архив научных исследований, 4(1).
22. Vakhobova, M. (2022). THE GENERAL CHARACTERISTICS OF TEACHING AND READING COMPREHENSION. Архив научных исследований, 4(1).
23. Vakhobova, M. (2022). THE USE OF GAMES AS A STRATEGY OF DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF LEARNERS. Архив научных исследований, 4(1).